

Engelsrud, G., Nordtug, B., Øien, I. (2016). Kroppens subjektivitet – glemt eller anerkjent i fysioterapifaget?. *Fysioterapeuten*.
<http://fysioterapeuten.no/Fag-og-vitenskap/Fagartikler/Kroppens-subjektivitet-glemt-eller-ankjent-i-fysioterapifaget>

Kroppens subjektivitet – glemt eller anerkjent i fysioterapifaget?

Fagartikkel i Fysioterapeuten. Først på nett.

Fagartikkel

08.12.2016

Gunn Engelsrud, professor i helsefagvitenskap ved Norges Idrettshøgskole. Adresse: Norges Idrettshøgskole. gunn.engelsrud@nih.no.

Birgit Nordtug, førsteamanuensis i psykologi ved Høgskolen i Lillehammer.

Ingvil Øien, førstelektor og fysioterapeut, Cand. Scient. Høgskolen i Oslo og Akershus. fakultet for helsefag, institutt for fysioterapi.

De kliniske implikasjoner av artikkelens perspektiver er å være tilstede og kjenne på hvor barnet er i sin kropp og bevegelse. For å forstå betydning av å være avventende må begrepene fysioterapeuter bruker kunne kjennes i kroppen, for å unngå at begreper blir generelle og går på "tomgang".

Denne fagartikkelen er fagfellevurdert etter Fysioterapeutens retningslinjer, og ble akseptert 21.11.2016. Ingen interessekonflikter oppgitt. Publisert først på nett dato 09.12.2016.

ISSN online: 0807-9277.

Sammendrag

Innledning: Artikkelenes hensikt er å belyse at faglige begrep om kroppen er grunnleggende for fysioterapifaget. Fysioterapeuter har til felles at de berører og berøres av andre menneskers kropp. Hvilke(n) kroppsforståelse(r) fysioterapeuter har felles, må dermed avklares.

Barnekroppen brukes som case for å belyse relevansen av teori om kroppen.

Hoveddel: Fysioterapeuter kan merke og fornemme den andres og egen kropp slik kroppene er og uttrykkes i bevegelse og berøring. For å gjøres faglig relevant må denne innsikten teoretiseres og gyldiggjøres innenfor fysioterapeutens faglige forståelse. Artikkelen presenterer teori som støtter opp om allerede etablerte forståelser av kroppen i fysioterapi.

Avslutning: Ved å kombinere teori om kroppen med forskning om barnet som subjekt, bidrar artikkelen med innsikter som viderefører sentral forskning og litteratur om kroppen som er relevant for fysioterapi.

Nøkkelord: Teori, kropp, erfaring, barn, fysioterapi.

Abstract

Title: The body's subjectivity – forgotten or recognized in physiotherapy?

Introduction: The aim of the article is to illustrate how theory of the body is fundamental to the physiotherapy profession. Physiotherapists have in common that they affect and are affected by other people's bodies. However, what sort of understanding of the body physiotherapists have in common must be clarified. Using the child's body as case shows the relevance of the theory of the body.

Main part: Physiotherapists can feel and perceive the others as well as his/her own body, as the bodies express themselves in action and in motion. To be profession-relevant, this insight needs to be theorized and included in the physiotherapist's professional understanding of concepts. As case; applied research of children's bodily learning.

Conclusion: By combining theory referred to the body and the child as subject, the article contributes with insights continuing central research and literature relevant to physiotherapy

Keywords: Theory, body, experience, children, physiotherapy.

Tenk deg at du er ute på tur med en gruppe barn. Plutselig ligger vanndammen der og frister. Barna vil løpe i vanndammen, ikke gå utenom - slik du foreslår. Mens den voksne roper ut om fare for forkjølelse og manglende skift, vil barna utforske vannet og har ingen tanke om at de blir

våte på bena. Du løfter et barn vekk fra vanndammen, barnet protesterer og sklir ut av hendene dine. Der og da er du ikke i tvil om hva barnet vil, og at det barnet vil er kroppslig.

Introduksjon

Valg av faglig og teoretisk utgangspunkt

Et utdrag fra definisjon av fysioterapi fra Norsk Fysioterapeutforbund (NFF) er som følger: «Fysioterapeutens kunnskapsfelt er kropp, bevegelse og funksjon»^[1]. At fysioterapeuter har «kroppen som kunnskapsfelt», gir som premiss at fysioterapeuter har til felles at de berører og berøres av andre menneskers kropper, og at relasjonen mellom fysioterapeuter og pasienter involverer begge kroppslige subjektivitet. Vi skal vise hva vi mener med dette, ved å plassere artikkelen i en tradisjon sammen med flere fysioterapeuter som har arbeidet med teoretiske forståelser av kroppen. For denne artikkelens formål har vi basert oss på et utvalg litteratur for å underbygge våre resonnement, og ikke foretatt et systematisk litteratursøk.^[2] Vi trekker imidlertid inn et utvalg av forskningen der fysioterapeuter har kritisert et objektivt og naturvitenskaplig syn på kroppen (1-7).

Interessen for fysioterapi som relasjonell praksis kommer til uttrykk gjennom forskningen medlemmene i organisasjonen *The Critical Physiotherapy Network (CPN)* arbeider med^[3]. Forskerne fra dette nettverket utfordrer «mainstream» i fysioterapitradisjonen (8). «Rethinking body» og «critical theory reflection», "embodiment" og "the lived body" er uttrykksmåter en møter her.

Fra 1980-tallet ble kroppen utforsket som et teoretisk grunnlagsproblem i fysioterapi, og flere fysioterapeuter klargjorde at hvilken teori om kroppen en baserer sin yrkesutøvelse på, synliggjør et grunnvilkår for å arbeide sammen med andre mennesker (9). Startpunktet og enigheten om at fysioterapeuter har «kroppen som kunnskapsfelt» (jfr. NFF), har inspirert oss til å problematisere en side ved dette som har vært mindre omtalt; *det å være tilstede overfor den andre her og nå*. For å utdype dette har vi valgt et fagområde av fysioterapien som en case; nemlig *barn*. En grunn er at det ved flere studiesteder har vokst frem mastergrader i fysioterapi med mulighet for *fordypning barn*^[4]. Barnets bevegelser som er rettet av- og mot verden; andre mennesker og ting, viser oss at det barnet vil og kan, før verbalspråket er fullt utviklet, kan uttrykkes med kroppen. Med andre ord: *Intensjoner*^[5] er *kroppslige*. Det gir oss anledning til å gi kroppen en egen betydning, som språkets utgangspunkt, men også som et sted der forhold som ikke sies eller omtales med verbalspråket, blir synlige.

Kropp og språk

Vi betrakter imidlertid ikke bare kroppen som språkets utgangspunkt, men også som bærer av det som gir språket mening for den enkelte: Det er nettopp kroppens manifestasjon i språket som

gjør at vi merker at det den andre sier ikke er en generell frase, men noe som hun eller han virkelig mener. Det reiser dermed et særlig interessant forhold mellom den opplevde kroppen og fagspråket om kroppen. Vi tar opp hvordan kroppen er det som kan *trygge* språket slik at vi kan stole på den meningen som språket gir oss.

Når kroppen ikke er det bærende i språket, fortrenses subjektiviteten fra språket, og språket om oss selv og våre plager blir reproduksjon av generell kunnskap. McDougall (10) drøfter dette i arbeidet med pasienter med psykosomatiske lidelser, og beskriver det som en tilstand hvor pasienten *lider av normalitet*. Skårderud (11) og Løkke (12) peker på det samme i behandlingen av flinke jenter med spiseforstyrrelser, og førstnevnte beskriver det som en tilstand der *ordene går på tomgang*.

Kristeva (13, s. 267) er opptatt av hvordan det kroppslige aspektet i språket (eller det hun kaller *semiotiske operasjoner*) kan oppmuntres og oppøves når barnet lærer å snakke i de pre-fonologiske stadiene (forut for ordene): De nære andre som snakkingen er rettet mot berøres av og svarer på det som barnet spontant uttrykker og retter seg mot. Vi deler hennes forståelse. Men til forskjell fra Kristeva, som ikke har interessert seg for kropp i bevegelse, er vi (14) opptatt av dette: (1) Hvordan kroppens subjektivitet uttrykkes og erfares i barnets spontane bevegelser, og (2) hvordan det å møte barnets spontane bevegelser med åpenhet, kan oppmuntre til en språkpraksis der kroppen blir det bærende i språket, slik at ordene ikke går på tomgang. I denne artikkelen er det imidlertid bare det første punktet vi utdyper og undersøker.

Språket er også en del av kroppens subjektivitet. Hvordan vi snakker om kroppen, gjør noe med hva vi merker og kjenner ved oss selv og andre. Åpner fysioterapeutens kroppsforståelse for å bruke begreper som skaper gjenklang i pasientens kropp, eller er begrepene en kilde til fremmedgjøring? Enkelte forfattere kan bruke mye tid på å finne ord som leseren kan kjenne i kroppen når vedkommende leser boken. Like viktig er det at fysioterapeuter som har kroppen som sitt gjenstandsfelt, gjør det samme, dvs. bruker ord som den andre kan merke seg selv i som kropp.

Fagspråk og diagnostisk språk kan utvilsomt stå i veien for å se hva kropp bærer på, uttrykker og vil. Et eksempel er all oppmerksomhet diskusjoner om avvik og forsinkelser tilskrives, når barn skal behandles av fysioterapeuter, og hvordan frustrasjoner over «at barnet ikke vil eller kan», tar plass i faglige diskusjoner.

Å møte og forstå kroppens intensjonalitet

Vår hensikt er å vie oppmerksomhet mot *å møte og å forstå barns individuelle kropp, uttrykk og bevegelser*. Barn er i stadig bevegelse, fra det minste pust til hoppet i vanddammen, alle rundkast, fall og iver etter å prøve ut sine lyster. Lyster til å være i bevegelse og barns kroppslige

og ofte uregjerlige uttrykk, står ifølge Gibson et al. i fare for å bli oversett dersom vi baserer fysioterapi på et for ensidig metodeorientert og begrenset perspektiv (15).

I innledningen viser vi at barnekroppen uttrykker en intensjon som den voksne ikke kan unnsnippe, men *må* forholde seg til. Flere forskere hevder imidlertid at når det gjelder forskning om tidlig oppvekst, så er perspektiver på barns kropp fraværende (16, s.21). Hvordan fysioterapeuter forholder seg til barnet, er basert på deres virkelighetsforståelse og teoretiske forståelse av kroppen, enten denne er eksplisitt eller implisitt. Når fysioterapeuter eksempelvis uttrykker at «det er vanskelig å få barnet til å gjøre det jeg vil», er dette et uttrykk for et ønske om å oppnå behandlingsresultat, og at fysioterapeuten er opptatt av effekter av tiltak. Det å opptre som profesjonell i møte med barn innebærer å forholde seg til barnekroppen slik den uttrykker seg i øyeblikket. Slik er det også i møter mellom voksne, men her kan verbalspråket være utviklet på en slik måte at kroppen kommer i bakgrunnen (jf. det vi har skrevet ovenfor om å lide av normalitet og om ord som går på tomgang).

Gulbrandsen (17) har kommet med noen forslag som kan fungere som ramme om profesjonelle praksiser med barn: Hvem definerer barnet og barnets situasjon, og på hvilke måter? Hvordan forstår og uttrykker barnet seg selv og sin situasjon? Hver enkelt profesjonsutøver må stille spørsmålet: Hvordan forstår jeg barnet? (13). Hva vil det si å være et barn i verden? Forstås barnet som noe "utenfor" fysioterapeuten, der fysioterapeutens oppgave er definert gjennom metodene som står til rådighet? Forstås barnet som grunnleggende forskjellig fra eller i sammenheng med fysioterapeuten? Slike spørsmål inngår i yrkesutøvers antagelser om *den andre* (18, 19).

"Jeg vil videre". Foto: Ingvil Øien.

"Jeg øver". Foto: Lina Engelsrud.

Hoveddel

Et kroppsteoretisk utgangspunkt for fysioterapeuter

I tråd med en utvikling, slik Gibson & Nicholls foreslår, viser Engelsrud (20) at fysioterapeuter har stort behov for å erfare og lære om sin egen kropp, både når det gjelder å erfare bevegelse og hvordan de kan tolke og nyttiggjøre seg egne kroppslige erfaringer i profesjonelt arbeid med pasienter. Vi tar utgangspunkt i hvordan det å forstå egen kropp har sammenheng med hvordan en forstår andre. Filosofen Maurice Merleau-Ponty (1906-1962) skriver i kapittelet «The experience of Others» (21, s.56): «there is already a kind of presence of other people in me». Andre personer eksisterer som kropp på lik linje med meg, og andres eksistens er ikke utvendig i forhold til meg; et teoretisk utgangspunkt som baseres på relasjonen mellom mennesker. Videre er Merleau-Ponty kjent for tvetydigheten «å være og å ha en kropp». Denne tvetydigheten inngår i hans teori om *den levde kroppen*, som betyr at kroppen er min måte å eksistere på og basis for forholdet til andre mennesker (22).

Behandling i fysioterapi skal formuleres i samarbeid *med* og være relevante og meningsfylte *for* pasienten (jfr. retningslinjene fra NFF). Slik sett må pasienten sees som et subjekt og deltager. Ett av utgangspunktene for fysioterapi som profesjonell praksis, er at det defineres målsettinger for behandling og habilitering som peker mot et fremtidsmål. Enhver behandling består imidlertid av øyeblikk som lett kan overses og oppfattes som underordnet de langsiktige målene (23).

Barnekroppen

Vi minner om at et felles utgangspunkt for mennesket i verden er; «fosterstillingen»^[6]. Allerede etter én dag søker imidlertid barnet seg mot omgivelsene, og former og formes av sine omgivelser og mennesker. Individualitet og variasjon i uttrykk, erfaringer og samspill med omgivelsene, blir synlig allerede i første leveuke (24). Fra førspråklige bevegelser utvider barnet sitt bevegelsesrepertoar. Det kan etter hvert og med all tydelighet komme seg ut av situasjoner det ikke vil være i. Som vi skrev innledningsvis, kan barn som ikke vil kle på seg, uttrykke det med å vri seg unna eller skli ut av den voksnes hender. En barnekropp som ikke vil løftes, taler sitt tydelige språk. Kroppen er primær og orienterer seg, tar initiativ og har kontakt med andre og omgivelsene fra første stund. Barnet må ikke ha lært seg et verbalspråk før vi kan forstå hva det vil. Intensjonen er kroppens bevegelser. Kroppen blir i slike situasjoner selve ordet, slik Merleau-Ponty skriver at bevegelser og kroppen må oppfattes «without confusing it with a cognitive operation» (22, s. 185).

Tilbake til forsøket på å løfte barnet vekk fra vanddammen; barnekroppens uttrykk *virker* i møtet, og den voksne erfarer barnet som tungt når det sklir ut av hendene og vrir seg unna. Vil barnet opp, oppleves det derimot som lett som en fjær. Voksne kan merke tilsvarende dersom de ikke

finner rytmen på dansegulvet: Det er ikke noe de kan snakke seg vekk fra. Går en kropp til høyre og en til venstre, er det ikke et møtepunkt, men kroppers ulike intensjoner.

Ved at barnekroppen opptrer med en impulsivitet som er forskjellig fra voksne, gir de fysioterapeuten anledning til å undersøke om frustrasjonen «jeg får ikke til det jeg vil!» i stedet bør handle om – hva kan fysioterapeuten lære av barnets bevegelser? Hva kan skje dersom fysioterapeuten *avventer* barnets kroppslige utspill, og venter med egne metoder og teknikker? Hvordan ta hensyn til at barnet allerede har en kroppslig viten, som ikke er avhengig av at barnet har et verbalspråk? Når et lite barn skal ned fra høyder og ned trapper, setter det bena ned først. Det er med andre ord en gjensidighet mellom det barnet retter seg *mot* og blir rettet *av*: Barnet retter seg *mot* å bevege seg fra sofaen til gulvet, og sofaen og gulvet retter i sin tur barnets bevegelser, eller sagt slik: barnet rettes *av* omgivelsene. Formulert i tråd med filosof og bevegelsesforsker Maxime Sheet-Johnstones, så har kroppen viten om seg selv og verden (25).

Å være kroppslig tilstede som profesjonell kompetanse

Å være tilstede har fått økt oppmerksomhet i helsevesenet og i profesjonell sammenheng. I boka «On becoming aware» (26), skriver forfatterne om egne systematiske måter å utforske det å være tilstede på gjennom grunnleggende øvelse og spesifikk trening. De legger til grunn at forskerne kan oppøve det å være ikke-vitende og ikke-dogmatisk tilstede i situasjoner. I følge Fyhn (27, s. 3) vil det innebære å lytte og gi rom for virkeligheten slik den møter oss *før* vi navigir og klassifiserer den. Siden faglige begreper og klassifikasjoner hører til profesjonaliteten, vil det å legge faglige begreper og klassifiseringer til side være utfordrende. Her støtter de nevnte forskere opp under at det å kunne være tilstede overfor andre og stå i situasjoner, må omtales og inngå i en faglig refleksjon, som å reflektere over om begrepene som brukes er begreper som pasienten kan kjenne i kroppen.

Fysioterapeuten må med andre ord kunne sette sin behandlingsiver, det å forandre på barnet eller lete etter feil og mangler til side (28). Et fenomenologisk perspektiv (jf. den levde kroppen) bidrar med et metaperspektiv her, i og med at det vektlegger at mennesker gjennom kroppen er gitt det å kunne reflektere. Vi er i stand til å tenke *om* oss selv. Mange filosofer har beskjefteget seg med spørsmål som angår menneskets selvrefleksjon, selvbesinnelse eller selvransakelse (29, 30). I følelseladede situasjoner, noe møter med barns viltre, motvillige, engstelige og uforutsigbare kroppar ofte kan være, stilles voksne på prøve. Et teoretisk perspektiv kan bidra til at en får øye på seg selv som et kroppslig subjekt i verden. Et kroppslig subjekt som handler ut fra det det *er* og *har*.

Avslutning

Å møtes via kroppen

Som vi har trukket fram kan barns kroppslige væremåter utfordre den profesjonelle. Når små kropper er viltre og gjør seg gjeldende gjennom kroppen, kan det utfordre det «å få gjort jobben», som ofte betyr å utøve metoder eller tiltak som skal dokumentere effekt i ettertid. Ved å trekke inn teori om *kroppen som stedet vi merker oss selv*, kan det å utforske og kjenne etter i kroppen inngå i profesjonell kompetanse. Ved å både fastholde og åpne opp for det som skjer i egen kropp, kan fysioterapeuter systematisk lære at *det vi opplever skjer i oss selv*. Det å *merke seg selv* (31) er noe en person kan gjøre gjennom kroppen hele tiden: en fryser, kjenner ubehag, nedstemthet eller lite energi. Dette er imidlertid noe som tilhører hverdagskunnskap og som samtidig utgjør vaner og spenninger som kan være utelatt fra refleksjon, bli oppfattet som uviktig eller ikke anses som tilhørende profesjonskunnskapen. Slik vi argumenter for, er en slik selvmerking noe profesjonelle må øve på å registrere, gi faglig betydning og inkludere i fagkunnskap.

Slik vi har gjort relevant er vi utlevert til kroppen og hører hjemme i kroppen gjennom livet, slik fenomenologien fremhever (32). Premisset er en påminnelse om at det fysioterapeuter har felles er kroppen som subjekt. Det innebærer å være opptatt av at kroppen alltid erfarer og uttrykkes – en forståelse som vi har knyttet til begrepet *kroppens subjektivitet*. Det som erfares og uttrykkes endres kontinuerlig, og endrer også vår subjektivitet. En av mulighetene perspektivene vi har trukket fram åpner for å forstå, er at i møte med pasienten kan fysioterapeuter øve på å kjenne og å erkjenne sin subjektivitet. Det krever ydmykhet og det å kunne gi slipp på alt som har vært, både når det gjelder erfaringer så vel som faglige begrep, slik Fyhn inspirerer til (27).^[7]

Vi tok utgangspunkt i at selv om yrkesutøvelsen er basert på kroppen som kunnskapsområde, er det som skjer i møter mellom fysioterapeut og pasient lite utforsket. For å synliggjøre at kroppen må gis større oppmerksomhet i fysioterapi, har vi anvendt teori om kroppens dobbelthet som subjekt og objekt, og på barnet og den voksne som subjekter. Vi brukte barnekroppen som case for å tydeliggjøre at kroppen er intensjonell, erfarende, foranderlig og vital. Barn som møter fysioterapeuter vil mest sannsynlig erfare en veksling mellom å bli objekter for fysioterapeutens mål og behandlingsmetoder, og å kunne opptre som subjekter som selv handler og tar initiativ. Vi håper artikkelen kan inspirere fysioterapeuter til å legge merke til seg selv sammen med barnet, og være opptatt av at fysioterapiens faglige begreper om kroppen ikke går på tomgang, men gir opplevd mening. Samspillet mellom fysioterapeuter og pasienter trenger et bredere forskningsmessig og praktisk blikk.

Litteratur

1. [Bjorbækmo W. My own way of Moving - The Movement Experiences of Children with disabilities. Oslo: Universitetet i Oslo; 2011.](#)
2. [Engelsrud G. Hva er kropp. Oslo: Universitetsforlaget; 2006.](#)

3. [Engelsrud G. Kjærlighet og bevegelse : fragmenter til en forståelse av fysioterapeutisk yrkesutøvelse Oslo: Universitetet i Oslo; 1990](#)
4. [Rosberg S. Kropp, varande och mening i ett sjukgymnastiskt perspektiv. Göteborg: Göteborgs Universitet; 2000.](#)
5. [Råheim M. Forståelse av kroppen som fenomen. Kritikk og utfordringer i helsefagenes grunnlagsforståelse In: Alvsvåg H, Anderssen, N Norman, Gjengeda, E, Råheim, M, editor. Kunnskap, kropp og kultur - helsefaglige grunnlagsproblemer. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS; 1997. p. 95-123.](#)
6. [Schrifer N. Fysioterapi og læring. Betydning af rettethed, relationer, rum og refleksion. JCVU Forlag, Århus: Århus; 2003.](#)
7. [Thornquist E. Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag. Bergen: Fagbokforl.; 2003.](#)
8. [Gibson B. The body and physiotherapy. Physiotherapy Theory & Practice. 2010;26\(8\):13.](#)
9. Engelsrud G. Kropp og sjel: et dualistisk eller dialektisk forhold? et forsøk på avklaring av et av fysioterapiens grunnlagsproblemer. Oslo: Statens Spesiellærerhøgskole; 1985.
10. McDougall J. Fra en analytikers kliniske erfaring. In: Foss T, editor. Psykoanalysens hemmelighet:samtaler med åtte franske psykoanalytikere. Oslo: Tiden Norsk Forlag; 1990.
11. [Skårderud F, Sommerfeldt B, Fonagy P. Den reflekterende kroppen. Mentalisering og spiseforstyrrelser. Mellanrummet. 2012\(26\).](#)
12. [Løkke PA. Jenters stumme raseri - i diagnosenes tidsalder. Tidsskrift for Norsk Psykologforening. 2014;51\(9\):5.](#)
13. [Kristeva J. Fra en identitet til en annen. In: Kittang A, Linneberg A, Melberg A, Skei H, editors. Moderne litteraturteori. Oslo: Universitetsforlaget; 1998.](#)
14. [Nordtug B, Engelsrud G. Boken som mangler, ord som går på tomgang og sykt flinke jenter: Kunnskap og helse. Tidsskrift for Kjønnforskning. 2016\(3-4\).](#)
15. [Gibson BE, Teachman, G, Hamdani, Y. Rethinking normal development in Childrens rehabilitation. In: McPherson KG, BE, Leplège, A, editor. Rethinking Rehabilitation: Theory and Practice. Boca Raton: CRC Press: Taylor & Francis Group; 2015.](#)

16. [Burke RS, Duncan, J. Bodies as Sites of Cultural Reflection in Early Childhood Education. Yelland N, editor. New York: Routledge; 2015.](#)
17. [Gulbrandsen LM. Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis - en utforskende tilnærming. Oslo: Universitetsforlaget; 2014.](#)
18. [Nerheim H. Vitenskap og kommunikasjon : paradigmer, modeller og kommunikative strategier i helsefagenes vitenskapsteori. \[2. utg.\]. ed. Oslo: Universitetsforl.; 1996.](#)
19. [Neumann CEB, Neumann IB. Forskeren i forskningsprosessen : en metodebok om situering. Oslo: Cappelen Damm akademisk; 2012.](#)
20. [Engelsrud G. Bevegelse som utforskning og utfoldelse. Fysioterapeuten. 7/2005.](#)
21. Hoeller K. Merleau-Ponty & Psychology New York: Humanities Press; 1985.
22. Merleau-Ponty M. Phenomenology of perception. London: Routledge; 1962.
23. [Frykman J, Gilje N. Being there : new perspectives on phenomenology and the analysis of culture. Lund: Nordic Academic Press; 2009.](#)
24. Piper MC, Darrah J. Motor assessment of the developing infant. Philadelphia: W.B. Saunders; 1994.
25. [Sheets-Johnstone M. The Corporeal Turn: An Interdisciplinary Reader. Exeter, UK: Imprint Academic; 2009.](#)
26. [Depraz N, Varela, FJ, Vermersch, P. On Becoming Aware: A Pragmatics of Experiencing. Amsterdam: John Benjamins Publishing; 2003.](#)
27. [Fyhn H. Kreativ tverrfaglighet, motstand og muligheter. In: Fyhn H, editor. Kreativ tverrfaglighet: Teori og praksis. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag; 2009.](#)
28. Safouan M. Lidenskapen etter å helbrede. In: Foss T, editor. Psykoanalysens hemmelighet: samtaler med åtte franske psykoanalytikere. Oslo: Tiden Norsk Forlag; 1990.
29. [Foucault M. Technologies of the self. In: Gutman H, Martin, L.H. & Hutton, P.H. , editor. Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault. Amherst, Mass: University of Massachusetts Press; 1988.](#)
30. Skjervheim H. Deltakar og tilskodar og andre essays. Oslo: Tanum-Norli; 1976.

31. [Zahavi D. Førspregelig selvbevidsthed. In: Zahavi DoC, G, editor. Subjektivitet og videnskap. Bevidsthedsforskning i det 21 århundre. Roskilde: Roskilde: Universitetsforlag; 2003.](#)
32. [Dahlberg H. Vad är kött? Kroppen och människan i Merleau-Pontys filosofi. Göteborg: Glänta produktion; 2013.](#)

Fotnoter:

[1] <https://fysio.no/Hva-er-fysioterapi/Hva-er-fysioterapi-utdypet>

[2] Dette gjør vi imidlertid i en større teoretisk-empirisk artikkel vi arbeider med.

[3] <http://criticalphysio.net/> Nettverket ble dannet i 2012 etter initiativ fra professor David Nichols og består av 550 medlemmer fra 30 ulike land.

[4] https://uit.no/utdanning/program?p_document_id=279660, <http://fysioterapeuten.no/Aktuelt/Nyheter/Fordypning-i-MUSSP-barn-og-eldre>

[5] Intensjoner er et begrep som har vært lagt til "bevisstheten" blant annet hos filosofen Edmund Husserl. Maurice Merleau-Ponty viser imidlertid at det er kroppen som bærer rettetheten mot verden

[6] «Fosterstilling» symboliser trygghet og brukes i mange bevegelespraksiser nettopp for å erfare seg beskyttet og samlet.

[7] I tradisjoner som psykomotorisk fysioterapi, yoga og mindfulness er det å øve på "å gi slipp" et sentralt fenomen.